

О.М.ЧЕБОТАЄВА,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри культурно-дозвіллевої
діяльності ВП «МФ КНУКіМ»,
м. Миколаїв

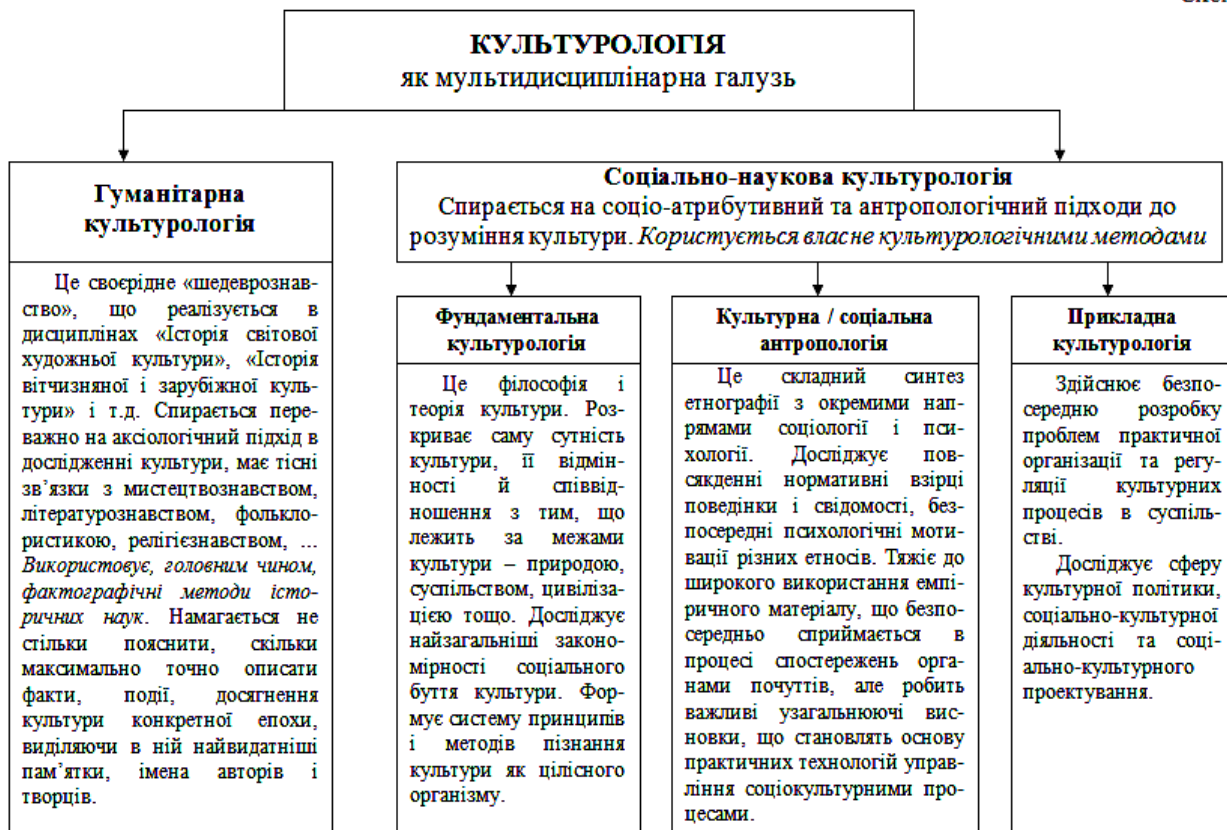
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ НАУКИ

Культурологія є порівняно молодого галуззю наукових знань, що на перший погляд здається парадоксальним, оскільки культура, як основний об'єкт її дослідження, існує стільки ж, скільки і саме людство.

Як самостійна наукова галузь, культурологія сформувалася у I пол. ХХ ст. Її «хрещеним батьком» прийнято вважати американського культурантрополога Леслі Уайта (1900–1975 рр.), який першим ввів поняття «culturology» в широкий науковий обіг і який започаткував викладання культурології як окремої дисципліни в університетах США [8; 9].

Сам термін «культурологія» тлумачиться сьогодні, принаймні, у двох значеннях. **В широкому** – як загальне означення різних наукових дисциплін, що мають справу з вивченням культури в різних її аспектах. Тут культурологія розуміється як широкий мультидисциплінарний науковий напрям, до якого відносять теорію культури, історію культури (взагалі) та (окремо) – історію художньої культури, соціологію культури, прикладну культурологію (теорію СКД). Іноді до цього загалу додають ще й цілий спектр вузькопредметних дисциплін, таких як мистецтвознавство, фольклористика, етнографія, релігієзнавство і т.д. **У вузькому значенні** термін «культурологія» використовується як другоназва лише однієї, але найбільш узагальненої, фундаментальної дисципліни про культуру, яка інакше називається «теорія культури» [1, с. 25] (що, власне, і мав на увазі Л. Уайт).

У спробах розв'язання проблем наукового статусу культурології питання про структуру культурологічних знань було і залишається одним із складніших. Відомий сучасний російський культуролог А.Я. Флієр пропонує розподіляти культурологію на два великі напрями, що принципово розрізняються за науковими методами, якими вони користуються (див. схему 1) [6, с. 11–13]. Отже, на думку А.Я. Флієра, культурологія є наукою, що вивчає людину і суспільство в своєму суворо визначеному ракурсі. Предметом її дослідження мають бути переважно нормативно-регулятивні, ціннісно-сміслові та знаково-комунікативні механізми, що регулюють будь-яку соціальну практику та забезпечують взаємодію й взаєморозуміння людей (інакше кажучи, «забезпечують порядок в суспільстві») [6, с. 41]

А.Я. Флієр дає наступні визначення досліджуваної галузі:

- **культурологія** – це наука про способи (технології) здійснення колективного життя людей, а також про домовленості (соціальні конвенції) з приводу припустимості або неприпустимості тих чи інших способів задоволення їхніх інтересів і потреб;
- **культурологія** – це наука про процеси формування в різних людських колективах комплексів їх соціально значимих знань й соціального досвіду. У сукупності такий досвід стає осмисленою й упорядкованою картиною світу, що відбиває специфіку історичної долі даного суспільства;
- **культурологія** – це наука про процеси й способи соціального відтворення суспільства та особистості, або – про міжпоколінну трансляцію соціально-культурного досвіду, що втілюється в систему норм, правил, знань і смислів, цінностей та символів, а також мов їх позначення. На це спрямовані процеси соціалізації та інкультурації особистості – виховання індивіда в традиціях, нормах, цінностях і смислах даного суспільства [6, с. 42–44].

Запропонований А.Я. Флієром підхід до розуміння специфіки культурології відбиває спробу подолання деяких особливостей, якими супроводжувалося (й значною мірою продовжує супроводжуватись)

утвердження культурології спочатку в радянському (наприкінці його існування), а потім в пострадянському науковому просторі. *З одного боку*, – це надто широке й неієрархізоване представлення предметного поля досліджень культури, що веде до концептуального розмивання методологічної основи культурологічних знань й приписування до культурологів навіть тих фахівців-гуманітаріїв, які самі себе культурологами не вважали і не вважають. *З іншого ж боку*, – це уявлення про культурологію як про абстраговану сферу філософствування, що заважає її перетворенню на практично значиму наукову галузь.

Обидві особливості обумовлюють таку структуру вітчизняної й в цілому пострадянської культурології, що їй не можна знайти аналога в західній науці. Директор Інституту культурології АМ України Ю.П. Богуцький афористично визначає вище вказану зміну ракурсу культурологічних досліджень – як «рух від усвідомлення значимості культури у суспільній практиці до визнання суспільної практики проявом культури» [2].

Необхідно зауважити, що українська культурологічна наука зароджувалась саме як історія культури, тобто у руслі гуманітарної культурології. Тут далися в знаки несприятливі суспільно-політичні умови, які вимагали боротьби за національну незалежність та збереження основних чинників самоусвідомлення нації: мови, літератури, історії, етнографії тощо. Національні витоки і смисли української культури, її самобутні риси та найяскравіші досягнення стали предметом дослідження цілого ряду поколінь видатних українських гуманітаріїв та представників громадської думки. Далеко неповний їхній перелік складають: М. Максимович, М. Костомаров, П. Куліш, М. Драгоманов, М. Грушевський, І. Франко, І. Огієнко, Д. Антонович, І. Крип'якевич, Є. Маланюк, М. Семчишин, І. Дзюба, С. Кримський, М. Попович, В. Скуратівський, В. Шейко та ін.

Здобуття незалежності створило нові можливості як для розвитку самої української культури, так і для її наукової рефлексії. Дискусійним питанням навколо проблем наукового статусу культурології була присвячена нарада провідних культурологів України, що відбулася в Київському національному університеті культури і мистецтв 13 листопада 2000 р. Вона окреслила стан та позначила перспективи розвитку культурології в Україні на початку ХХІ ст. Підсумки роботи згаданої наради знайшли відображення в публікаціях одного з «патріархів» сучасної вітчизняної культурології С.Д. Безклубенка, які не втратили своєї актуальності й дотепер [1].

Перспектива подальшого розвитку української культурологічної науки бачиться в посиленні її соціально-наукового напрямку. Серед проблем, що потребують практично значимого, першочергового дослідження, Ю.П. Богуцький зазначає, наприклад, наступні: механізми соціальних комунікацій та технології культурно-психологічної консолідації та диференціації; динаміка соціокультурних норм і традицій; зміст соціально-культурних стереотипів; культурні «коди» релігійних, філософських, правових, політичних, мистецьких та інших соціальних явищ; етносоціальні та

етнопсихологічні особливості менталітету; стратегія повсякденного життя людини та соціокультурна обумовленість її поведінки; співвідношення національної та регіональної культурної ідентичності; *пошук моделей вирішення соціально-психологічних конфліктів в сучасному українському суспільстві*; etc. [2].

Зрозуміло, що здійснювати наукові дослідження у вище зазначеному предметному полі можливо лише за умови концептуального розуміння специфіки культурології саме як комплексної, інтегративної, міждисциплінарної галузі. Ступінь цієї інтегративності (ступінь парадигмального синтезу) в кожному конкретному випадку залежить від самого предмета або аспекту дослідження. Найвищої міри вона досягає в теорії та філософії культури. В максимально спрощеному варіанті загальний комплекс культурологічних знань можна представити у вигляді піраміди. Її основу становить цілий спектр соціальних і гуманітарних наук, що стосуються окремих спеціалізованих видів культурної діяльності та виокремлюються саме **за предметом такої діяльності**: релігієзнавство, мистецтвознавство, фольклористика, літературознавство тощо. Культурологія, як інтегративна дисципліна, зовсім не є простою арифметичною сумою знань про культуру, накопичених в межах спеціалізованих соціально-гуманітарних дисциплін, оскільки вона зосереджується саме **на загальних аспектах соціально-культурної діяльності**, безвідносно до якогось її конкретного предмету (тобто досліджує соціально-культурну діяльність як окремий цілісний феномен).

З рівня **предметних узагальнень** культурологія, таким чином, підноситься на рівень **соціально-культурних узагальнень**, а потім і на рівень **філософсько-теоретичних узагальнень**. На вершині нашої моделі-піраміди знаходиться **фундаментальна культурологія** (теорія та історія культури), здатна до створення концептуальних конструкцій найвищого рівня складності у відповідності із специфікою свого основного об'єкта і предмета дослідження.

Сучасна фундаментальна культурологія тлумачить культуру як надскладну (в процесах своєї самоорганізації) й вкрай динамічну систему. Майбутня перспектива фундаментальної культурології бачиться у створенні універсальної міждисциплінарної теорії на основі синтезу різних парадигмальних підходів стосовно сутності, структури, типології культури, соціокультурної динаміки і т.д.

Підводячи підсумки, ще раз підкреслимо, що процес поступової й послідовної систематизації культурологічних знань є об'єктивним, реальним, розгорнутим у часі. Він обумовлюється внутрішньою логікою розвитку самої науки й в подальшому продовжуватиметься. А проблема інституціоналізації культурологічної науки, тобто проблема уточнення її наукового статусу, визначення її структури, її місця серед інших наук, характеру її стосунків з іншими галузями наукових знань, зберігатиме свою актуальність.

Список використаних джерел

1. Безклубенко, С.Д. Стан та перспективи розвитку культурології // Культура і сучасність. Альманах. – К., 2000. – № 1. – С. 22–28.
2. Богущкий, Ю.П. Проблеми історичної культурології в аспекті збереження самобутності української культури: [Електронний ресурс] // Who-is-who.ua – Електронні данні. – Режим доступу: [http:// who-is-who.ua/main/page/Olimp2009/2/397](http://who-is-who.ua/main/page/Olimp2009/2/397). – Назва з екрану.
3. Исакова, Н.В. Культурологическое знание как система: Основные этапы формирования // Мир культуры и культурология. – СПб.,: Изд-во РХГА, 2011. – Вып. 1. – С. 16–25.
4. Костина, А.В. Культурология как междисциплинарная наука и интегративная учебная дисциплина (к выходу в свет нового учебника) // Обсерватория культуры. – М., 2006. – № 2. – С. 92–95.
5. Левит, С.Я. Культурология как интегративная область знания // Культурология. XX век. Антология. – М., 1995. – С. 654–657.
6. Флиер, А.Я. Культурология для культурологов: Учебн. пособие для магистрантов и аспирантов, докторантов и соискателей, а также преподавателей культурологии. – М.: Академический Проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – 492 с.
7. Шейко, В.М., Богущкий Ю.П. Формування основ культурології в добу цивілізаційної глобалізації (друга половина XIX – початок XXI ст.). Монографія. – К.: Генеза, 2005. – 592 с.
8. White, L.E. Culturology // Science. – 1958. – N 128.
9. White, L.E. The science of culture. – New York, 1949.